

ARAKAN'A İSLÂMİYET'İN GİRİŞİ VE YAYILIŞI: GÜNÜMÜZ ARAKAN'IN TARİHSEL ARKA PLANI

Dr. Öğr. Üyesi Ali DADAN

Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi

Abdur Rahman FUAD

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Mezunu

ÖZ

Bu makalenin temel amacı, İslamiyet'in Arakan'a nasıl geldiğini açıklamaktır. Makalenin kaleme alınmasının en önemli etkeni Türkiye'de Arakan'daki İslam hakkında ciddi oranda hissedilen literatür eksikliğidir. Makalenin giriş kısmında Arakan'a İslamiyet'in girmesinin yanı sıra, Arakan'ın İslam öncesi tarihi ne olduğu ve insanların nasıl İslamiyeti yavaş yavaş din olarak seçtikleri üzerinde durulacaktır. Arakan tarihi konusunda tarihçiler M.Ö. 2666'da I. Arakan krallığından bahsetmektedirler. Gün geçtikçe bu bölgenin bazı krallıkların altında varlığını sürdürdüğünü bildirirler. Ancak Arap Yarımadasında İslamiyet'in ortaya çıkışından sonra, Güney-Asya bölgesinde, Arakan'da olduğu gibi, ilk olarak deniz ticaret yoluyla ve ikinci olarak da Hint alt kıtasında İslam'ın yayılmasıyla bölge Müslümanlar tarafından genişleme alanı olarak görülmüştür. Bunun sonucu olarak da daha sonraki yüzyıllarda Arakan Müslümanların hakim olduğu bir bölge haline gelmiştir. Fakat son yüzyıllarda Müslümanlar hem otoritelerini hem de bölgedeki İslam'ın kazanımlarını yitirdiler.

Anahtar Kelimeler: Arakan, İslamiyet, Müslüman Hakimiyeti, Rohingya, Mrauk-U Hanedanı.

ABSTRACT

The Entry and the Spread of Islam in Arakan: Historical Background of Contemporary Arakan

The main objective of this paper is to explain how Islam came into the Arakan. Basically, this paper was chosen for the deficiency of information in Turkish literature about the Islam in Arakan, in a significant way. At the outset, beside of the entry of Islam in Arakan, we will emphasis on what was the pre-Islamic history of Arakan and after that, how people sluggishly had chosen the Islam as a religion. Normally, the historians are talking about the first Arakanese kingdom, which was founded in BC 2666. Day by day, the region continued its supremacy under the some certain kingdoms. After the birth of Islam in Arabian Peninsula, it had been seen also in South-Asian region like as Arakan, because of, firstly by the sea trades and secondly by the establishing of political Islam in Indian sub-continent under the boundary extension policy. As a result of, in later centuries, Arakan became a Muslim dominated region, but for the misfortune of time, they didn't keep up their authority and the Muslim solidarity.

Keywords: Arakan, Islam, Muslim Rule, Rohingya, Mrauk-U Dynasty.

Giriş

Arakan,¹ bugün Myanmar sınırları içerisinde ve Bangladeş-Myanmar sınırında kuzey-güney doğrultusunda yer alan bir bölgedir. Myanmar, coğrafi olarak Hindistan ve Çin medeniyet havzalarının ortasında kurulmuş ve bu nedenle tarih boyunca pek çok etnik unsurun geçiş noktası olmuştur. Etnik yapı, yüzün üzerinde dil ve lehçe konuşan elli kadar farklı gruptan meydana gelmektedir. Bunların en büyüğünü nüfusun % 68.96'sını oluşturan ve çoğu düz ve ovalık yerleşim yerlerinde yaşayan Birmanlar (Burmali) meydana getirir. Diğer gruplar ise Kaçin ve Kuzey Şan eyaletinde yaşayan Kaçinler, Karenler, Çinliler, Monlar, Rakhineler ve Şanlar'dır.² Myanmar tamamen etnik çeşitliliğe sahip bir ülkedir. Burmanlılar olarak da anılan Bamarlar Myanmar'ın hakimiyetini ellerinde bulundurmakla birlikte nüfusun çoğunluğunu teşkil eden etnik gruptur. Ancak diğer etnik azınlık grupları Myanmar nüfusunun %40'ını oluşturmaktadır.³ Resmî dil, yaklaşık 20 milyon kişinin ana dili ve nüfusun büyük çoğunluğunun ikinci dili olarak konuştuğu Tibet-Birman dil ailesinden Birmanca'dır. Ülke nüfusunun %89'u Budizm'in Hinayana ve Theravada mezheplerine mensuptur. Başlıca dinî azınlıkları Müslümanlar (%4),⁴ Hıristiyanlar (%4), Hindular (%2) ve Animistler (%1) teşkil eder. Müslümanlar, yaklaşık 2 milyon (1.960.000) nüfuslarıyla Bangladeş'in güneydoğusuna bitişik Arakan dağlık bölgesinde yoğun bir şekilde yaşamaktadırlar.⁵

Bölgenin tarihi üzerine bir inceleme yaptığımız zaman, krallık dönemi geçişinin M.Ö. 3000'li yıllara kadar uzandığını görürüz. Her ne kadar bazı kaynaklar Arakan'ın krallık tarihinin geçişini M.Ö. 2666 yılına kadar götürse de tarihi serüven hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır.⁶ Burada ilk olarak I. yüzyılda Budist Dannyavadi Krallığı, daha sonra III. yüzyılda Vesali Krallığı hüküm sür-

¹ Arakan adı çok eski olsa da günümüzdeki resmi kayıtlarda görülmemektedir. Ancak 1974 yılında askeri yönetimin lideri Ne-Win Arakan adını "Rakhine" adıyla değiştirmiştir. Günümüzde bu bölge resmi kayıtlarda "Rakhine State" olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca Rakhine kelimesinin orata çıkışı da şöyle olmuştur: Tibeto-Burma halkının Pagan bölgesine göç etmesiyle birlikte Arakan'a Rakhine denilen yeni göçmen topluluklar yerleşmiştir. Günümüzde özellikle Avrupa dillerinde yaygınlık kazanan Arakan ismi ve yerli kullanımdaki Rakhine kelimeleri buradan gelmektedir. Bkz., Akhanda, Mahfuzur Rahman, *Arakaner Musalmander İtihas*, Bangladesh Co-operative Book Society, Dhaka, 2013, s.27; Göksoy, İsmail Hakkı, "Arakan", *DİA*, Ankara, 2016, Ek-1, ss. 104-108.

² Husayin, Syed Sajjad, "Myanmar, Fiziki ve Beşeri Coğrafya", *DİA*, Ankara, 2006, XXXII, 253

³ Lindblom vd., „Persecution of The Rohingya Muslims: Is Genocide Occurring in Myanmar's Rakhine State?“, *International Human Rights Clinic*, Ekim-2015, Yale Law School, s. 5

⁴ 2016 yılında yayınlanan bir rapora göre Myanmar'da yaşayan Müslüman nüfus 1983 yılı nüfus sayımında nüfusun yüzde 3.9'unu oluştururken 2014'teki nüfus sayımında sadece yüzde 2.3'üne tekabül ettiği görülür. Rapora göre ülke genelinde nüfusun Budistler % 89,8'ini, Hıristiyanlar % 6,3'ünü, Müslümanlar % 2,3'ünü, Hindular % 0,5'ini, Animistler % 0,8'ini ve diğerlerinin % 0,2'sini oluşturmaktadır. 51 milyon olan nüfusunun, "Müslüman" olarak kayıtlı kişi sayısının 1.147.495 olduğu belirtilmiştir. Rakhine Eyaleti'nde yaşamakta olan 1,2 milyon Rohingya Müslümanın ülke vatandaşları olarak tanımlanmasına izin verilmeyerek "Bengalli" olarak kayıtlara geçmesi sağlanmıştır. Bu insanların komşu Bangladeş'ten kaçak yollarla geldiği iddia edilerek vatandaşlık hakları tanınmamıştır. Ancak 2016 yılı itibarıyla Myanmar'daki gayri resmi Müslüman sayısı 2.35 milyona kadar ulaşmakta ve nüfusun yüzde 4.61'ini oluşturmaktadır. Bkz. Anadolu Agency, "Census data shows Myanmar Muslim population has fallen", <http://aa.com.tr/en/asia-pacific/census-data-shows-myanmar-muslim-population-has-fallen/612764>, Et: 10.06.2018.

⁵ Husayin, "Myanmar, Fiziki ve Beşeri Coğrafya", *DİA*, s. 253

⁶ Hall, D.G.E., *A History of South-East Asia*, The Macmillan Press Ltd, London, 1981, s. 412.

müştür. İslamiyet'in Arakan'a ulaşması ise I/VIII. yüzyılda Arap tüccarlar vasıtasıyla mümkün olmuştur. Deniz ticaretinde önemli bir yere sahip olan Müslüman Araplar, Güney Asya, Güneydoğu Asya ve Uzak Doğu ile ticari ilişkiler geliştirmişlerdir. Arakan'dan Sumatra Adası'na, oradan Cava'ya kadar küçük ticaret şehirleri kurmuşlardır. XV. yüzyılın başında kral Naramaikla'nın⁷ (diğer bir adı Süleyman Şah'tır⁸) Müslüman olmasıyla birlikte bölgede İslamiyet hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır.⁹ Genelde Arakan, Naramaikla tarafından kurulan Mrauk-U Hanedanı'ndan önce hem Müslüman hem de Budist nüfusa ev sahipliği yapmıştır. Arakan'ın Mrauk-U hanedanlığı döneminde ticari faaliyetlerinin yoğunluğu açısından Venedik ile kıyaslanması bölgenin nasıl bir gelişim sürecinde olduğunu göstermektedir.

Myanmar tarihinin erken dönemleriyle ilgili olarak Aye Chan, Rohingyaların tarihleri tekrar gözden geçirilecek olursa Arakan'daki varlıklarının erken dönemlere kadar uzandığını görmenin mümkün olduğunu iddia eder. Ayrıca 1950'lerin başında, Arakan'ın kuzey batısında birkaç Bengal Müslüman entelektüeli, Myanmarlı Müslümanları tanımlamak için "Rohingya" terimini kullanmaya başladıklarını ifade eder. Aye Chan'a göre Myanmarlı Müslümanlar, aslında Doğu Bengal'in Çitagong bölgesinden (bugünkü Bangladeş) Myanmar'a göçüp yerleşenlerin torunlarıdır. Bu göçmenler Anglo-Birmanya Savaşı'ndan (1824-1826) sonra imzalanan Yandabo Antlaşması ile Hindistan alt kıtası İngilizlere devredildikten sonra Arakan'a göç etmişlerdir.¹⁰ Yukarıda her ne kadar Rohingya teriminin ortaya çıkışına değinsek de bu terimin tarihsel olarak ortaya çıkışını ve yaygınlaşmasını aşağıda ayrı bir başlık altında inceleyeceğiz.

Rohingyalı olarak bilinen Arakanlı Müslümanlar, dünya üzerinde en fazla ayrımcılığa maruz kalan halklardan biridir. Buradaki Müslümanlar, ibadet, özel mülkiyet, çalışma, eğitim, evlenme, sağlık, seyahat gibi temel hak ve hürriyetlerden yoksun bırakılmakta; nüfus sayımına bile dahil edilmemekte; siyasi tutuklama ve işkencelere maruz kalmakta ve yol yapımlarında zorunlu işçi olarak çalıştırılmaktadırlar. Farklı ülkelere iltica eden Arakanlıların ülkelerindeki hâdiseleri dillendirmeleri ve Türkiye Cumhuriyeti'nin eski başbakanı Ahmet Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanı olarak bölgeyi ziyaret etmesi Arakan'ın dünya gündemine gelmesinde etkili olmuştur. Ayrıca Myanmar'da 2017'de Myanmar askerlerinin Rohingya Müslümanlarına karşı şiddet kullanmaları karşısında Türkiye'nin

⁷ Naramaikla Oyuth'un oğludur. 1402 yılında onun amcası babasını öldürerek tahta geçti. Sonra 1404 yılında 24 yaşındaki prens Naramaikla amcasını tahttan uzaklaştırarak onun yerine geçmiştir.

⁸ Naramaikla'nın İslam'ı kabul ettikten sonra aldığı isim olan Süleyman Şah, Arakan kroniklerinde Savmuan şeklinde kaydedilmiştir. Fakat o ve ondan sonraki kralların İslam'ı kabul etmeleri üzerine tartışmalar mevcuttur. İsmail Hakkı Göksoy da bu konuyla ilgili olarak yakın dönem Arakanlı müslüman lider ve yazarlar (Jilani ve Yunus gibi), müslüman unvanları kullanan Arakanlı kralların müslüman olduklarını iddia ederken Myanmarlı ve Batılı araştırmacılar söz konusu kralların Müslümanlık'tan ziyade Budizm'e bağlı kaldıklarını söylemektedir. Bkz. Göksoy, "Arakan", *DİA*, Ek-1, ss. 104-108.

⁹ Bayram - Yaylar, "Myanmar'daki Din Çatışması'nın Swot Analizi", s. 2.

¹⁰ Chan, "The Development of a Muslim Enclave in Arakan (Rakhine) State of Burma (Myanmar)", s. 397.

uluslararası planda yürüttüğü çabalar dünya kamuoyunun durumdan haberdar olmasını sağlamıştır. Bunun üzerine bazı ülkeler¹¹ Myanmar hükümetinin bölgede yürüttüğü faaliyetleri 'Katliam' olarak nitelendirmiştir.

Bu çalışma içerisinde Arakan'a İslam ve Müslümanların gelişi ve diğer yandan Rohingyaların tarihsel geçmişi ve günümüzdeki şiddet olaylarının arkasından yatan önemli noktalar ele alınarak analiz edilecektir. İslam'ın bölgede nasıl yayıldığını daha düzgün analiz edebilmek ve isabetli değerlendirmelerde bulunabilmek için bölgenin İslamiyet öncesi durumuna değinmek gerekmektedir.

Şekil 1: Myanmar (Burma) ve Arakan Bölgesi Haritası (Kaynak: NTV, Dünden bugüne Arakan sorunu, https://www.ntv.com.tr/video/dunya/dunden-bugune-arakan-sorunu,4C2y6NOy1E-rG_mplXeag)

İslam Öncesi Arakan Tarihine Genel Bir Bakış

Arakan'daki krallık tarihi kimine göre daha önce de sözünü ettiğimiz gibi M.Ö. 2666 yılına kadar eskiye götürülmektedir. Bu bilgiler ışığında Arakan tarihinin Marayu oğulları adında bir hanedan ile başladığı söylenebilir. Marayu oğulları en eski zamanlarında Hindistan'ın Kaşidem'deki Benares bölgesinden Arakan'a geldikten sonra oradaki toprakları kontrol altına alıp hüküm sürmeye başlamışlardır. Eski *Ramavadi*'yi yani günümüz *Rambree* Adasını başkenti olarak inşa etmişlerdir.¹² Konunun detaylarına girmeden önce bugünkü Arakan bölgesi eski çağlarda dört ana coğrafi bölgeye ayrıldığını söylememiz gerekir. Bu coğrafi bölgeler¹³- Dannavadi, Ramavadi, Mehavadi ve Daravadi'dir. Dannavadi bölgesi ise bugünkü Arakan'ın merkezini teşkil etmektedir. Ayrıca, Ramavadi bugünkü Rambree Adasını, Mehavadi bugünkü Çeduva'yı ve Daravadi ise günümüzdeki Sandoway'ı şehrini kapsamaktadır.¹⁴ Marayu hanedanının kuru-

¹¹ Başta Türkiye olmak üzere Fransa ve Birleşmiş Milletler.

¹² Akhanda, *Arakaner Musalmander İtihash*, ss. 24-28.

¹³ Bu bölgeleri İngilizce metin sırasıyla Dhannyawadi, Ramawadi, Mekhawadi ve Darawadi olarak geçmektedir.

¹⁴ Khan, Abdul Mabud, *The Maghs: A Buddhist Community in Bangladesh*, University Press, Chitta-
→→

cusu *Marayu*'nun¹⁵ ölümünden sonra oğlu *Kumising* Arakan'ın kralı olarak başa geçmiş ve uzun bir zaman onun soyundan gelenler tarafından Arakan yönetilmiştir. Ancak bir müddet sonra hanedan içerisinde başlayan iç-çekişme ve taht kavgası sebebiyle Arakan on parçaya bölünmüştür. Sözüünü ettiğimiz taht kavgalarının doğal bir sonucu olarak iç-çekişme ve ayaklanmalar baş göstermiştir. Bu ayaklanmalar ve iç çatışmalardan korkan hanedan mensupları Arakan'dan kaçmışlardır. Başsız kalan hanedan daha sonra halk tarafından yine hanedan mensubu olan bir kızı oturtmuştu. Marayu tahtına oturarak o kız bir Brahman erkek ile evlenmiştir. Akabinde güvenlik sebebiyle daha önce başkent olan *Ramavadi*'yi terk edip orta Arakan'da yeni bir başkent kurmuştur. Danna-vadi adıyla onların bir kızı olmuş ve o kızı *Kaladan* nehrinin kıyısında yaşayan Marayu oğullarından bir prens ile evlenmiştir. Bu Prens daha sonra yaşadıkları şehrin adını eşinin adıyla değiştirmiştir. Marayu hanedanı, yaklaşık 1830 yıl Arakan'ı yönetmeye devam etmiştir. Bu hanedanın son kralı bir halk isyanı sırasında öldürülmüştür. Geride kalan kraliçe ve iki kızı Kyaukpandaung dağına sığınarak hayatlarını kurtarabilmişlerdir.¹⁶

Başka bir kaynak, yukarıda zikrettiğimiz bu dönem ile ilgili bize şu farklı bilgileri aktarmaktadır. Bu bilgilere göre *Aviraj* adıyla bir kral ülkesinde baş gösteren isyan sonrasında kendi tahtını bırakıp *Íravati* nehrinin yakında *Tagaun* adıyla bilinen yerde bir kraliyet kurmuştur. Onun ölümünden sonra iki oğlu arasında taht kavgası başlamıştır. Bu mücadele sırasında birbirine üstünlük sağlayamayacağını fark eden iki kardeş kim bir gece içinde bir Budist tapınağı olan Pagoda yaparsa diğerinin onu kral olarak tanıyacağına dair bir antlaşmaya varırlar. Küçük kardeş bir gecede bu tapınağı yaparak kral olmayı başarsa da ağabeyi ona tabi olan askerlerle başka yere taşınarak orada hakimiyet kurmuştur. Daha sonra yerine oğlu *Kanrajgi* bırakarak *Kayuk Pandanyu*'da bir krallık daha kurmuştur. İlerleyen yıllarda buraya sığınan bir prenses ile evlenerek kendisinden sonra Arakan topraklarını yönetecek bir hanedan kurmuştur. Bu hanedana mensup toplam atmış iki kral 1782 yıl Arakan'ı hakimiyeti altında tutmuştur.¹⁷ Bu hanedan yıkıldıktan sonra tekabül eden M.S. 146 yılında *Chandra-Surya* (Aygüneş) hanedanı bölgede hakimiyeti sağlamıştır.¹⁸

Her ne kadar Arakan'ın milattan önceki tarihi değerlendirildiğinde, M.Ö. 2666 yılına kadar eskilere götürülse de o zaman tarihi kaydetmek için herhangi bir sistem veya uygulama olmaması nedeniyle rivayetlerde var olan tarih bilgisine bağlı kalmak makul değildir. Ayrıca Mahfuzur Rahman Akhanda, tarihçi A. P. Phayre'in Maharajawang'den gelen bir rivayeti aktararak bu tarihin zabtı konusunda delillendirmeye çalışsa da bunu kesin doğru olarak düşünmek ilmi hassasiyetten uzaktır diye yorum yapmaktadır. Fakat, Phayre'in kralların adla-

→ →
gong, 1999, s. 4

¹⁵ Bazı kaynaklarda Hindistan'dan gelen kralın adını zikretmeyerek sadece Arakan'a gelip yönetmeye başlamıştır diyor. Bkz. Akhanda, Mahfuzur Rahman, *Arakaner Musalmander Itihas*, Bangladesh Co-operative Book Society, Dhaka, 2013, s. 28.

¹⁶ Akhanda, *Arakaner Musalmander Itihas*, s. 28.

¹⁷ Phayre, A.P., *History of Burma*, Trübner & Co., London, 1883, ss. 43-44

¹⁸ Phayre, *History of Burma*, s. 44

rını ve hüküm sürdükleri müddeti sırasıyla zikretmesi sebebiyle başlangıçta bu kabul edilecek bir husustur.¹⁹

Chandra-Surya hanedanı II. yüzyılın ortalarında yani M.S. 146 ya da 151 yıllarda Magdh bölgesinden büyük bir ordu ile gelerek Arakan ve Çitagong'u²⁰ kuşatıp eski başkent Dannavadi'yi ele geçirerek burada yeni bir krallık dönemini başlatmıştır. Bu hanedanın hakim olduğu topraklar içerisinde Çitagong bölgesinde Hinduizm ve Arakan'da ise Budizm kültürü etkili hale gelmiştir. M.S. V. yüzyıla kadar Arakan-Çitagong bir bütün olarak Chandra-Surya hanedanı tarafından yönetilmiştir.²¹ Bu hanedana mensup toplam yirmi beş kraldan ilk on biri döneminde 788 yılına kadar Arakan-Çitagong tek bir otoritenin elinde kalmıştır. Ancak VI. yüzyılda Çitagong bölgesi Arakan'dan ayrılarak Şamatata bölgesindeki Karag hanedanının idaresi altında girmiştir.²²

Ayrıca Vesali diye bilinen yerde de yine Chandra-Surya hanedanına mensup kimseler hüküm sürdürmüştür. Bunu teyit eden en önemli belge ise Vesali bölgesinde yer alan bağımsız Arakan'ın son başkenti olan Mrahang şehrinde bulunan Sittaung Tapınağında burayı yöneten kralları metheden altmış dokuz satırlık bir mezar yazısıdır.²³ Son olarak Dannavadi'deki Chandra-Surya hanedanı, Vesali'yi başkent yapıp 788 yılında Mahataing Tsndra, Arakan'da Chandra hanedanını kurmuştur. Toplam on iki kraldan oluşan bu hanedanlık 1018 yılına kadar hakimiyetini sürdürmüştür.²⁴

Chandra hanedanının XII. kralı olan Nga-Menng-ngu-tum, Burmalıların isyanı sırasında öldürülmesi sebebiyle oğlu Khettathing tahta geçiş başkenti isyancıların elinden korumak için devlet merkezini Vesali'den Pyintsa'ya²⁵ taşımıştır.²⁶ Bu hanedanın on beş kralı Arakan'da hüküm sürmüştür. Sadece ilk beş kral tam bağımsız bir şekilde hüküm sürmüşlerdi.²⁷ Bunlardan sonra 1057 yılında Pun-na-ka'nın döneminde Arakan'ı, Pagan kral Anwaratha kontrol altına almıştır. Bölgedeki hakimiyetini güçlendirmek için bu kral hem daha önceki hanedanı kendine bağlı hale getirmiş hem de bu hanedandan bir prenses ile evlenmiştir. 1057'den 1279 yılına kadar toplam on kral devamlı olarak 1057-1103 yıllar arasında Pagan kralın kontrolü altında hüküm sürmeye devam et-

¹⁹Akhanda, *Arakaner Musalmander Itihash*, s. 29; Ayrıca M.Ö. kralların adı listesi zaman ile bakmak için- Karim, *The Rohingyas: A Short Account of Their History and Culture*, Arakan Historical Society, Chittagong, 2000, s. 23; G.E.Harvey, *History of Burma*, 139-45; Akhanda, *Arakaner Musalmander Itihash*, ss. 251-54.

²⁰Günümüzde Bangladeş ile Myanmar (Arakan) arasında bulunan sınırda yer alanı bir şehirdir. Bangladeş'in Cox'sbazar, Ramu ve Chittagong gibi şehirlerin büyük bir kısmı uzun bir süre Arakan hakimiyeti altında kalmıştır. Ancak 1666 yılında Şayesta Han'ın döneminde Chittagong'un tamamı Bengal yönetimi altına girmiştir.

²¹Harvey, *History of Burma*, s. 137; Bala, Amritolal, "Alaoler Kabbe Hindu-Muslim Songskrit", s. 54.

²²Chowdhury, Abdul Haq, *Prachin Arakan Roaing Hindu O Badua Bauddya Odhibasi*, Bangla Academy, Dhaka, 1994, ss. 6-7.

²³Johnston, E. H., "Some Inscriptions of Arakan", *Bulletin of the School of Oriental and African studies* (SOAS), Haziran-1944, Cilt-11., Sayı-2, 1944, ss. 357-385.

²⁴Akhanda, *Arakaner Musalmander Itihash*, s. 30.

²⁵Şimdiki Hindistan-Bangladeş sınırında bir bölge.

²⁶Khan, *TheMaghs: A Buddhist Community in Bangladesh*, s. 18

²⁷Phayre, *History of Burma*, s. 299.

mişlerdir. Ancak sonraki zamanlarda bahsettiğimiz Pyintsa'daki bu on kraldan olan VII. Kral Minbilu'nun oğlu Letiya Men-gan-ung 1103'te yeni bir hakimiyet kurarak başkenti Pyintsa'dan Parin'a taşımıştır. Bu hanedandan toplam sekiz kişi 1167 yılına kadar 64 sene boyunca hüküm sürmüştür.²⁸

Bu dönemden sonra Arakan'da bazı krallıkların hüküm sürdüğü görülmektedir. Mesela, Hkrit Hanedanı (1167-1180), Pyintsa'yı başkent yapıp, 1180-1237 yılları arasında varlık göstermiştir. H-Lan-ma-Phyu 1237'de tekrar Pyintsa'dan Longiyet'e başkenti taşıdıktan sonra onun soyundan gelenler 1237-1406 yılları arasında Arakan'ı yönetmişlerdir. Yalnız 1237-1279 yılları arasında Pagan krallıkların kontrolü altında kalan bu hanedan 1406'ya kadar özgürce hüküm sürmüştür. Bölgeyi zaman zaman kontrol altına alan Paganlar, 1277 ve 1283'te iki defa Moğol istilasına uğrayarak 226 yıllık hakimiyetlerini kaybetmiştir.²⁹ Bundan sonra Mengdi Hanedanına mensup krallar döneminde (1279-1406) özgürlüğünü korumayı başarmışlardır. Ancak bu hanedanın son kralı olan Meng-tsau-mun'un döneminde Arakan tarihi hızlıca değişmiştir. Ondan sonra, Arakan tarihi İslam'ın bölgede gelişmesi ve bu gelişimin etkilerine bağlı olarak şekillenmiştir.

Arakan'da İslâmiyet'in Gelişmesi ve Yayılışı Üzerine bir Değerlendirme

Arakan'a Müslümanların ilk gelişi hakkında kesin bir tarihi veri olmasa da, Arap tüccarların sayesinde Arakan'ın İslam ile tanıştığını söyleyebiliriz. Arapların Hint Okyanusuna kıyısı olan ülkelerle olan ticari faaliyetleri Hz. Peygamber dönemine kadar geriye gitmektedir. Kimi araştırmacılara göre VII. yüzyılda Arap tüccarların Bengal Körfez bölgesine gelerek güçlü ticari bağlantılar kurmaları ve bunun sonrasında bölgedeki etkilerinin giderek artması sebebiyle körfezdeki küçük adalarda bağımsız bölgeler kurmaya çalıştıkları tahmin edilmektedir.³⁰ Ancak bu hususta diğer bir araştırmacı, V. yüzyılın öncesinde Arap tüccarların Güney Doğu Asya'da deniz ticaret yolu vasıtasıyla Hindistan ve Burma limanlarında ve Çin'in Kanton (önceki adı Kanfu'dur) limanında ticari faaliyetler yürüttüklerini ifade etmektedir.³¹

Muhammed Hamidullah'ın tespitine göre, Basra ve Bahreyn Arap tacirlerinin sık sık uğradıkları önemli bir açık pazardır. Muakkar ve Debâ ticaret panayırı bu bölgede kurulur ve bu fuarlara Araplar kadar, İran, Hindistan hatta Çin'den bile tüccarlar katılırdı.³² Dolayısıyla Hz. Peygamber'in çeşitli hadislerinde Çin, Hint ve Orta Asya'dan ve bu bölgenin milletlerinden bahsetmesi, muhtemelen bu seyahatler sırasında edindiği bilgi ve izlenimlere dayanmaktadır. "İlim Çin'de bile olsa arayınız."³³ hadisini Hz. Peygamber'in bu ticari seyahatler sonucunda o bölgelerin ilim ve kültürüne dair fikir sahibi olması sebebiyle daha

²⁸ Akhanda, *Arakaner Musalmander Itihas*, s. 32

²⁹ Phayre, *History of Burma*, ss. 300-01

³⁰ Habibullah, N. M., *Rohinga Jatir Itihas*, Bangladesh Co-Operative Book Society, Dhaka, 1995, s.17.

³¹ Akhanda, *Arakaner Musalmander Itihas*, s. 34

³² Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1993, I/24, s. 48.

³³ Beyhaki, *Şu'abu'l-İman*, thk. Muhammedes-Said Besyuni Zağlul, Beyrut, 1410, I/92.

sonraki dönemlerde dile getirmiş olması muhtemeldir.³⁴ Ayrıca Hz. Peygamber'in Uzakdoğu'dan ve Orta Asya'dan gelen tüccarların da katıldığı Suhâr ve Debâ panayırlarına gittiği Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde zikredilmektedir.³⁵ Arabistan'ın iki büyük limanından birisi olan Debâ panayırına Hint, Sind ve Çin'den tacirler de katılırdı. Bu sebeple gerek Arabistan'ın gerekse diğer deniz aşırı ülkelerin malları, "musâveme" (icab ve kabul şeklinde) gerçekleştirilen alış-veriş tarzı ile satılırdı.³⁶

Özel olarak, V. ve VI. yüzyıllarda Bizans ve Sâsânî kralları arasında devamlı olarak savaşlar sürdüğü için Arapların kara ticaret yolu kısıtlanmıştır. Bu nedenle Araplar, deniz yolunu tercih ederek bu bölgedeki limanlarla ticari ilişkilerini geliştirip VI. ve VII. yüzyılın başlarında Güney Hindistan'ın Malabar, Kalküta, Çerorbandar (liman) ve o dönemde Arakan ve Çitagong'un deniz sahilinde kalıcı olarak ticari bölgeleri kurmuşlardır.³⁷ Ancak, Moshe Yegar'ın 'The Muslims of Burma' adlı eserinde IX. yüzyılda Burma civarına ilk Müslüman denizcilerin ulaştığını zikreder. Ayrıca Çinli gezginler, 860 yılında Burma sınırında Sâsânî kolonilerin varlığı hakkında bilgi aktarmıştır.³⁸

Bunun yanında, Arakan'da bu tüccarların bir devlet kurduğuna dair bilgiler ortaya çıkmaktadır. Fakat, tarihsel açıdan bunun incelemesi yapıldığında ilk olarak Dr. Muhammad Enamul Haq, 953 yılında Arakan kralı Su-La Teing Sanda-Ya, 'Surtan' adı diye geçen bir devletin *Set-Ta-Going*³⁹ adlı bir şehre savaşmaya gittiğini ifade eder. Ona göre, bu 'Surtan' kelimesi Arapça 'Sultan'ın, Arakan dilindeki bozulmuş halidir. Onun için Çitagong bölgesinde bir Arap devletinin geçmişteki varlığını iddia etmektedir. Hem de O, bu devlet sayesinde kıyı bölgesi olarak Noakhali'yi, o Arap devletinin bir parçasıdır diye zikreder.⁴⁰ Ayrıca, Dr. Mohar Ali de böyle bir devletten bahsetmektedir.⁴¹ Ancak, Abdul Karim, ticarî açıdan Arapların varlığı bilinse bile bir devlet kurup yönetmeleri, aslında şüphe oluşturan iddiadır, demiştir.⁴² Yine, 'Sultan' kelimesi, XI. yüzyılın başlarından itibaren kullanılmaya başlandığı düşünülürse de bölgede bir Arap devletinin varlığından bahsetmek mümkün değildir. Bununla birlikte Müslüman tüccarların sahilde kurdukları çadırlar ve kendi yönetimleri altında bulunan bir ticaret merkezinden bahsedilebilir.

A. M. Chowdhury, yukarıdaki bilgiyi şu şekilde değerlendirmektedir. VIII. yüzyıldan itibaren Araplar bölgeyle net bir ticarî ilişki kurmuştur. Ancak Bengal'i fetheden İhtiyar Uddin'in vasıtasıyla Türkler bölgeye gelinceye kadar (1203)

³⁴ Hamidullah, Muhammed, "Çin ile İlk Devir Müslüman Ülkelerin Temasları", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 1975, Sayı: 6, ss. 140-141.

³⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, IV/206.

³⁶ Yüksel, Ahmet Turan, *İslâm'ın İlk Döneminde Ticarî Hayat*, İstanbul, 1999, s. 20.

³⁷ Khan, 'Bangladesse İslam: Koekti Totthya Sutra', *Masik Madina*, Sayı-10, Ocak-1992, s. 39.

³⁸ Yegar, Moshe, *The Muslims of Burma*, Wiesbaden, 1972, s. 2.

³⁹ Bunun manası ise artık savaş yapmamalıdır.

⁴⁰ Haq, Muhammad Enamul, *Purva Pakistane İslam*, Dhaka, 1948, s. 17; Arakan Rajshabhay Bangla Sahitya, Ed. Abdul Karim ve E. Haq, Kalküta, 1935, s. 3.

⁴¹ Ali, Muhammad Mohar, *History of the Muslims of Bengal*, cilt-1A, Islamic Foundation, Bangladesh, 2003, ss. 37-40.

⁴² Karim, *Chattogramme İslam*, Byy, Yyy, ss. 16-17.

Müslümanların yerleşmesi mümkün gözükmemektedir. Diğer bir açıdan eğer Arapların bölgede böyle bir yerleşim yeri olsaydı, İbn Hurdazbih gibi meşhur Arap coğrafyacıları kitaplarında bundan bahsederlerdi. Ancak onlar sadece Bengal limanı ve bölge ticaretinden bahsetmiştir.⁴³ Hasan Sharif ise Bengal'de IX. yüzyılda Abbasî dönemine ait sikkelerin bulunmasına dikkat çekerek İhtiyar Uddin'in Bengal'e girmesinden önce Bangladeş'te Müslüman varlığından söz eder. Fakat o da bir yerleşim yeri veya Müslüman çoğunluğun olduğu bir eyaletin varlığını reddetmektedir.⁴⁴

İslam Tarihi kaynaklarında herhangi bir bilgi bulunmasa da hem Bengal bölgesine hem de Çin'e ait kaynaklarda Sa'd b. Ebû Vakkas'ın bir heyetle Hz. Peygamber'in davetini bölgeye ulaştırdığına ait bilgiler bulunmaktadır.⁴⁵ Ancak Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın liderliğinde Hint Okyanusu vasıtasıyla Çin'e giden bu İslam tebliğ grubu hakkında rivayetler araştırmacı Cemil Lee tarafından değerlendirilmiştir. Cemil Lee'ye göre elde bulunan tarihi veriler ve asırlarca süregelen bölgeyle olan temaslar göz ardı edilmese dahi bu konuda güvenilir tarihi deliller bulmak mümkün değildir. İlk olarak Çin'e İslamiyet'in giriş zamanı 628 yılı olsa bile çoğu tarihçiye göre bu zaman 651 yılıdır. İkinci görüşü benimseyen tarihçilere göre Müslümanların Uzak Doğu ile ilk teması Hz. Osman döneminde (644-656) bir elçi gönderilmesi aracılığıyla gerçekleşmiştir. Fakat bireysel olarak Arap tüccarlarının bu tarihten önce Çin'e gittikleri ve güzergâh üzerindeki bölgelerde ticari temaslarda bulunma ihtimalleri bulunmaktadır. Bu nedenle Çin'de İslamiyet'in öncüsü olarak bilinen Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın 632 yılında üç arkadaşı ile Çin'e gitmesi veya bir diğer kaynağa göre sahabe Sa'd b. Lebid el-Habaşi ve Yusuf adlı zatlardan bahsedilmesi bölge halkı tarafından menkibeleştirilerek Uzak Doğu'da İslam'ın başlangıç unsuru olarak kabul edilmiştir.⁴⁶

İlk dönem İslam davetçileri Güneydoğu Asya'ya giderken Hint Okyanusunda ticari gemilerle Malabar, Çeror, Çitagong, Akyab ve Kanton gibi yerlere uğrayarak ilerliyorlardı. Bu nedenle ilk İslam davetçilerinin Malabar'dan sonra Çitagong ve Akyab'da İslam'ı tebliğe çalışmış olabileceklerini söyleyebiliriz. Nitekim bazı araştırmacılar Ebu Saîd el-Hudri'den gelen bir rivayeti esas alarak Hint bölgesinden bir kralın Hz. Peygamber'e hediye göndermesinden bahsetmelerine rağmen bu hediyeyi gönderen kralın adından söz etmezler. Ancak bu bölgede bulunan Ruhmi⁴⁷ ya da Rahmi⁴⁸ krallarının ara ara İran bölgesindeki hü-

⁴³ Chowdhury, Abdul Momin, *Dynastic History of Bengal*, The Asiatic Society of Pakistan, Asiatic press, Dhaka, 1967, 248-50.

⁴⁴ Sharif, Hasan, *Bangladeshe Islam: Tatta O Bastobata*, Adorn Publication, Dhaka, 2010, s. 78.

⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Akhanda, *Arakaner Musalmander Itihash*, s. 35; Ma Tong (ed.), *Zhongguo Yisilan Jiaopai yu Menchen Zhidu Shilue*, Ningxia Renmin Chubanshe, 1995, s. 48-52.

⁴⁶ Lee, Cemil, *İslam ve Türk Kültürünün Uzak Doğuya Yayılması*, TDV Yayınları, Ankara, 1991, ss. 29-32

⁴⁷ Tarihçiler Ruhmi kelimesini Arakan olarak anlamışlardır. Çünkü Arakan'ın eski adı 'Rukham'dı. Arapça'da Rukham'ın manası mermer anlamına gelmektedir. Arakan'ın eski başkenti olan Mrohang'nın eski adı 'Kyakpru'dur. Bu kelimenin Burma dilindeki manası da beyaz taştır. O halde Rukham ve Kyakpru'nun aynı bölge olması sebebiyle ikisi de Arakan'a işaret etmektedir. Bunun yanısıra Rukham kelimesini kimi tarihçiler biraz değiştirerek Ruhmi kimileri ise Ramu olarak bahsederler. Ramu ise bugünkü Bangladeş'te Myanmar sınırında yer alan bir ilçedir. Bkz- Akhanda, 'Arakaner Musalman der Itihash', 58. dipnotu, s. 77; Daha detaylı bilgi için bkz- İslam, Muham-

kümdarlara hediyeler gönderiyor olmaları⁴⁹ yukarıdaki rivayette adı geçmeyen kralın bu krallardan olması ihtimalini güçlendirmektedir.

Ruhmi krallarının Emevi halifesi Ömer b. Abdülaziz'e ve Abbasî halifesi Ebu Abdullah Memun'a mektuplar göndermesi ve bu mektuplara cevaplar verilmesi⁵⁰ Hz. Peygamber döneminde İslam davetinin Arap tüccarlar vasıtasıyla Arakan'a deniz yoluyla ulaştığı söylenebilir. İlk İslamî devirlerden itibaren Müslüman Arap tüccarların Arakan bölgesine sıklıkla uğradıklarını ve buradaki krallar ile Batı Asya'daki Müslüman halifeler arasında diplomatik ilişkilerin olduğunu ortaya koymaktadır.

Müslümanların VIII. yüzyıldan XI. yüzyıla kadar bölgedeki faaliyetleri sonrasında oradaki krallar Müslümanlardan etkilenmiş hatta İslam'a sempati ile bakmaya başladıklarını söyleyebiliriz. Yukarıda sözünü ettiğimiz halifelere Ruhmi krallar tarafından mektup gönderilmiş olması Arakan ile hilafet merkezinin ilişkisini göstermesi açısından önemlidir. Çünkü Ruhmi diye isimlendirilen krallar Arakan'da bulunurlardı. Muhtemelen hilafet merkezine gönderilen bu mektuplar ya Surya Khiti (714-723) veya Surya-Engu- Chandra (810-830) tarafından gönderilmiştir. Onların yazdıkları bu mektuplar İslam'a duyulan sevgiyi ve Müslümanlara olumlu bakışın ispatı niteliğindedir.⁵¹

Arakan tarihi kaynakları, VIII. Yüzyıldan başlayarak Müslüman tüccarlarla birlikte davetçiler de Arakan sahillerine gelmiştir. Manyu bölgesinde bulunan Efsanevi Hanifar Tonki ve Hayafurir Tonki türbeleri, Ambari'nin Babacı Şah Munayım türbeleri, Akyab'daki Pir Bedir Şah türbeleri, Müslüman davetçilerin VIII. yüzyıl gibi erken bir dönemden başlayarak bölgeye ulaştıklarının en güzel kanıtıdır. Bölgede en çok bilinen ve XIII. yüzyıla ait olan Müslüman türbelerinden biri Bedir Makam türbesidir. Halk arasında Pir Bedir olarak bilinen Pir Bedreddin Bedr-i Âlem'in Arakan sahillerine yayılan müritleri tarafından yaptırılmıştır. Buna ilaveten Arakan kronikleri Pagan dönemde de Müslüman sûfilerin bölgede seyahat etmekte olduklarına işaret eder.⁵²

Diğer yandan 788 yılında Arakan'da hüküm süren Mahat-Engu-chandra'nın açık politikası ve yardımseverliğinden dolayı Vesali civarında Müslümanlar İslamiyet'in yayılışı için büyük bir imkân ile karşılaşmış ve Arap Müslüman tüccarları *Rhambi* limanı ile diğer bazı limanları ticaret ve tebliğ faaliyetleri için kullandıkları görülür. Daha sonra bölge hükümdarının onların zekâsı ve olumlu davranışlarından memnun kalması üzerine bu Müslüman tüccarların bölgeye yerleşmesine izin verilmiştir. Nitekim bu tüccarlar orada kendi eşlerini götürmeyip yerel

→ →

mad Nurul, *Praçin İtihasa Ruhmi Rajjo*, Ed. Muhibullah Siddiki, Arakan Historical Society, Chittagong, 2000, ss. 264-275.

⁴⁸ Araplar bölgeye ilk geldiği zaman Arakan'a yakın yerlerde gemileri kaza geçirdikleri zaman onları kazadan bölge halkının kurtarması sebebiyle Rahm ya da Raham diye isimlendirmişlerdir. Rohingya kelimesinin buradan geldiği yönünde iddialar vardır.

⁴⁹ Akhanda, *Arakaner Musalmander Itihash*, s. 35.

⁵⁰ Reşid b. Zübeyr, *Kitâbü'z-Zehâir ve't-Tuhaf*, thk. Muhammed Hamidullah, Matba'atü'l-Hukûmetü'l-Kuveyt, Kuveyt 1959, s. 21-22.

⁵¹ Akhanda, *Arakaner Musalmander Itihash*, s. 36.

⁵² Yunus, Muhammad, *Dünden Bugüne Arakan*, çev. Hatice Uğur, Mavi Ofset, İstanbul, 2012, s. 18.

Hindu ve Budist kadınlarla evlenerek Arakanlı Müslüman bir kitlenin ortaya çıkmasına sebep olmuşlardır.⁵³ Muhammad Yunus tarihçi Godfrey Eric Harvey'in bir yorumu şöyle kullanmıştır: "Budist ülke X. yüzyıldan sonra yayılan İslam'a karşı koyacak durumda değildi. İslam, Assam'dan Malay'a kadar olan bütün sahil şeridinde XIII. yüzyıldan itibaren önemli bir güç hâline geldi. Arakanlı kadınlar, İslam'ın etkisiyle Burma'daki kadınlardan farklı bir hayat yaşamaya başladılar."⁵⁴

İslam bölgede doğal seyrinde güçlü bir şekilde yayılmaya devam etmiştir. Fakat XIII. yüzyıldan itibaren Bengal bölgesinin İslam hâkimiyetine girmesinden sonra Arakan krallığı kuzeyden de İslâm dini ve kültürünün etkisi altında kalmıştır. Böylece Arakan'da yaşayan Müslüman nüfus ciddi oranda artmıştır. Arakan'da Müslüman varlığındaki bu artış Mrauk-U Hanedanı zamanına rastlamaktadır. XV.-XVIII. yüzyıllar arasında ise bölgede Budistler arasında İslam'a büyük ölçüde geçişin olduğu görülmektedir.⁵⁵

Arakan'da İslam'a katkı sağlayan önemli bir unsur ise Hint topraklardaki Brahmanlar idi. Toplumun lideri olan Brahmanlar alt tabakadan olan insanlar tarafından ilah olarak görülüyordu. İkinci olarak, Khaitriyolar, savaşçı olarak biliniyordu. Üçüncü olarak, Baişşolar, meslekçi ve son olarak Şudryalar, hem aşağıdaki sınıftan hem de diğerlerden zulüm gören bir grup olarak ortaya çıkmıştır. Şunu söylemek gerekir ki, eskiden kalan Budistlere yeni gelen Aryanlar, kast sistemi oluşturarak zulüm yapıyordu. Aynı zamanda onlar Baişşolar ile dördüncü sınıf olarak sayılıyordu. Arakan'da Budistler dinlerini kolayca yaşıyorlardı. Ancak Aryanlar, yani Brahmanlar sınıfının oluşmasıyla Budizm'in özgür bir şekilde yaşanmasında zorluk baş göstermiştir. Sonuç olarak kast sisteminin adaletsiz yapılması ayrıca dini hoşgöründen uzak olması sebebiyle siyasi, ekonomik ve sosyal problemler ortaya çıkmıştır. Bu durum İslam ve Müslümanların bu bölgeye girmesini kolaylaştıran sebep olmuştur. İslam ve Müslümanların Budistlere karşı takındıkları hoşgörü Budistler tarafından Müslümanların memnuniyetle karşılanmasına yol açmıştır.⁵⁶ Sonra bölgeye gelen Şah Muna-yem, Haydar Ali Şah, Nurullah Şah, Acluddin Şah ve Syed kardeşler gibi bazı dervişlerin faaliyetleri sonucunda Arakan'da İslam toplumun içerisinde iyice yer edinmiştir.⁵⁷ Prens ve çiftçiler aynı safta namaz kılması bölgede yaşayan Hindu-ların İslam'dan etkilenmelerine yol açmıştır.

Arakan'daki Müslümanların yayılışının sebebi olarak göç unsurunu değerlendiresek de aynı anda arda arda üç büyük göç dalgası Arakan'a gelmiştir. İlk Müslüman denizciler (İran, Arabistan, Türkiye, Bengal'den) VII. yüzyılda bölgeye yerleşmiş ve hiç zorlanmadan bölgeye ayak uydurmuştur. XII. ve XIII. yüzyıllar boyunca daha büyük gruplar Arakan'a akın etmiştir. Arakan'a ikinci Müslüman göç dalgası XV. yüzyıldan başlayarak Burma kralı Bodawpaya'nın Arakan'ı işga-

⁵³ A.P.Phayre, "On The History of Arakan", *JASE*, Vol-XIII, 1844, s. 36.

⁵⁴ Yunus, *Dünden Bugüne Arakan*, s. 19.

⁵⁵ İslam, Nurul, "Muslim Influence in the Kingdom of Arakan", s.2

⁵⁶ Karim, Abdul, *Banglar İtihas: 1200-1857*, Jatiyo Sahitya Prakash, Dhaka, 2013 ss. 13-14.

⁵⁷ Khan, A.M., "Arakane Musalman Somproday", *Daynik Azadi*, 22-27 Ağustos, 1978. ss. 22-44.

line kadar yani 1784 yılına kadar sürmüştür. İngiliz İmparatorluğunun Hint alt kıtasında genişleme politikası sonucunda 1826 yılında Yandabo Antlaşması gerçekleşince İngilizler tarafından Arakan ilhak edildi. Bu tarihten sonra 1940'lara kadar süren üçüncü ve son büyük göç dalgası başladı. Hinduların geniş ölçüde bölgeye gelişleri ekonomide durgunluğa sebebiyet verdiği için toplumsal gerginliğe yol açtı.⁵⁸

Bu göç dağılımından sonra yerli ve göç eden Müslümanların sayısına bakacak olursak Arakan'ın Akyab şehrinde 1872 yılında 58263 Müslüman yaşarken, 1881'de toplam 99548 Müslüman'ın ikamet ettiğini görürüz. Ayrıca Arakan'da 1872'deki Müslümanların sayısı 99846 iken, 1881'de 168881'e ulaşmıştır. Ancak 1891'de bütün Burma'da gerçekleştirilen ilk nüfus sayımına göre, aşağı Burma'nın (Arakan civarı) Müslüman nüfusu 1881'deki 168881'den 210649'a yükselmiştir. Burma'nın toplam nüfusu ise 253640 kişidir. Bu nüfus sayımına göre toplum Şeyh, Seyyid, Moğol, Patan (Afgan), Burmalı, Arakanlı, Türk ve Araplardan oluşmaktaydı. Daha sonraki nüfus sayımlarında Müslümanların sayısı gittikçe artmıştır.⁵⁹

Burada bir soru aklımıza gelmektedir ki, İslam niye Arakan içine hapsolmüştür? Yani Arakan dışı diğer Myanmar eyaletlerinde İslamiyet'in yayılışı neden çok yaygın değildir? Bu soruya makul cevaplar bulabilmemiz için tarihçi Yegar'ın öne sürdüğü şu üç unsuru göz önüne almamız gerekir. 1. coğrafi faktör: Burma'nın dağları ve Arakan ile arasında bulunan doğal engeller Myanmar'ın iç bölgelerinin Hint Okyanusu ile irtibatını kesiyordu. 2. Ticari faktör: Arakan'ın ticari açıdan cazibe merkezi olması sebebiyle bölgeye gelen Müslüman tüccarlar Arakan dışında kalan yerlerle çok ilgilenmediler. 3. Dinî faktör: Myanmar'ın iç bölgelerinde yaşayan Budistlerin Hindulara oranla İslam'a ilgisi daha az olmuştur. Ayrıca Budist Rahiplerin İslam karşıtı söylemleri bölge hakkında İslam'a karşı bir önyargı oluşturmuştur.⁶⁰

Bir yandan Myanmar'daki İslamiyet'e ve Müslümanlara baktığımız zaman etnik köken ve tarihi gelişim açısından esasta dört gruba ayrılmaktadır. Birinci olarak, bunların en eskisi XI.-XIV. yüzyıllar arasında deniz yoluyla gelen Arap, Hint ve İran asıllı ilk Müslümanların nesilleridir. Bunların çoğunluğu Pagan Kralı Anawartha döneminden itibaren Myanmar hükümdarlarının hizmetinde çalışan birçok Müslüman muhafız ve saray hizmetçisi olduğu anlatılır. Budizm'in koruyucusu olan bu Pagan krallar, diğer ülkelerden gelen Müslüman yerleşimcilerin dinî uygulamalarını ve yerli kadınlarla evlenmelerini müsamaha ile karşıladılar. İkinci olarak, Kuzeydoğuda Çin sınırındaki Şan eyaletinde de Çin asıllı geleneklerini sürdüren küçük bir Müslüman topluluk yaşamaktadır. Panthay (Pathi isminin bozulmuş şekli) denilen bu topluluk, XIX. yüzyılın ortalarında Çinliler'in yığıldığı Yunnan'daki İslâm Sultanlığından buraya sığınanların neslinden gelmektedir. Bunların sayısı çok azdır. Üçüncü olarak, İngiliz sömürge dönemi boyunca

⁵⁸ FIDH Raporu, *Burma: repression, discrimination and ethnic cleansing in Arakan*, 2000, s. 5.

⁵⁹ Yegar, *The Muslims of Burma*, ss. 115-16.

⁶⁰ Yegar, *The Muslims of Burma*, ss. 26-27.

işçi, memur ve tüccar olarak ülkeye gelen Hint asıllı Müslümanlardır. Dördüncü ve en kalabalık topluluk olarak batı sahilindeki Arakan bölgesinde yaşayan Rohingyayalardır. Bengal, Urdu, Burma dillerinin bir karışımı olan ve kendi adlarını taşıyan dili konuşan bu grubun nüvesi Bengal kökenlidir ve bölgedeki XV. ve XVI. yüzyıllarda yaşayan Bengal Sultanlığı'nın hâkimiyet yıllarında oluşmuştur. Diğer Müslümanlara göre daha fakir olan Rohingyaalar savaş, sürgün ve baskılara maruz kalma gibi önemli sıkıntılar yaşamışlardır.⁶¹

Arakan'da İslam Hakimiyeti ve İslam Kültürünün Etkileri

1430 yılında Mrauk-U Hanedanı'nın kurucusu olan Narameikla (Süleyman Şah) tarafından Arakan bağımsız bir devlet haline gelmiştir. Tahta çıkar çıkmaz Narameikla, Anonthiew adlı bir kralın kızını başka bir şehirden kovarak Arakan'ın başkenti Launggret'e getirmiştir. Bu kral Narameikla'dan tahtı geri almaya çalışmış fakat başaramamıştır. Bu kargaşadan istifade eden Burma kralı Anonthiew'e Narameikla'nın hakim olduğu yerlere saldırmasını emretmiştir. Bu saldırı gerçekleştiği zaman Narameikla kendini kurtarmak için Bengal bölgesine sığınıp Gavra'daki Bengal sultanından yardım istemiştir. 1430 yılına gelindiğinde Bengal Sultanı Celaledin Muhammed Şah⁶² bir ihanet sebebiyle ikinci kez⁶³ gönderdiği otuz bin kişilik bir orduyla Arakan'ı geri alabilmiş ve Arakan bağımsız hale gelmiştir.⁶⁴

Narameikla, başkenti 1433 yılında Mrauk-U ya da Pattahri Kuilla olarak bilinen yeni yerleşim bölgesine taşıyarak bir yıl sonra vefat etmiştir.⁶⁵ Ayrıca şunu söylemek gerekir ki, Narameikla döneminden itibaren Arakan kralları⁶⁶ Bengal Sultanları gibi paraların bir tarafında Arap harfleri ile kelime-i şehâdet diğer tarafında sultanların Müslüman adları ve unvanları yer almaya başlamıştır.⁶⁷ Narameikla'dan sonraki krallar Bengal nüfuzundan kendilerini kurtardıysa da paraların bir tarafında Arap harfleri ile kelime-i şehâdet diğer tarafında Budist adları kullanmaya devam etmiştir.⁶⁸ Bu uygulama aslında onların Bengal Sultanlığı'nın üstünlüğünü tanıdıklarının bir göstergesidir.

XV. yüzyıl Arakan'ın tarihi için çok önemlidir. Bu dönemde Bengalli Müslüman alimler, sanatkarlar, şairler, edipler Arakan'a yöneticiler tarafından davet

⁶¹ Göksoy, İsmail Hakkı, "Myanmar", *DiA*, 2006, XXXII, ss. 254-255

⁶² Bengal Sultanların yardımcısı olarak bilinen 'Raca Ganeş, onun Müslüman olan oğlu Celaledin Muhammed Şah, babasını öldürerek tahtı ele geçirdi ve başkenti Pandua'dan Gaur'a taşıdı. Narameikla ona sığındığı zaman ondan etkilenip o da Müslüman oldu.

⁶³ Celaledin Muhammed Şah, ilk kez Narameikla ile Ulu Gen yani Vali Han adındaki kumandanını Çittagong'a yolladı. Vali Han 50.000 kişilik bir ordu ile diğer bir iddiaya göre 20.000 kişilik bir ordu ile Arakan'ı fethetmeye ve Süleyman Şah'ı tekrar sultan yapmak amacıyla bölgeye gelmiştir. Vali Han Burmalıları geri püskürtmeyi başarmasına rağmen kendisine güvenen Bengal kralını tanımamıştır. Şua Mangji isminde biriyle anlaşarak iktidarı kendi eline almıştır. Süleyman Şah başkent Gaur'a geri döndü. Vali Han'ın ihanet ettiğini duyan Celaledin Muhammed Şah, Gen kumandasında ikinci bir ordu daha gönderdi. Vali Han'ı yerinden eden Sandi Han, sonunda 1430 yılında Süleyman Şah'ı tahta oturtmuştur.

⁶⁴ Karim, *Banglar İtihas: 1200-1857*, s. 87

⁶⁵ Yunus, Dr. Muhammad, *A History of Arakan (Past&Present)*, I. Baskı, III. Bölüm, 1994.

⁶⁶ Narameikla'dan başlayarak toplam 48 kraldan ilk 9 kralı bastırdıkları paraların bir tarafında Müslüman isimleri kullanmıştır.

⁶⁷ Göksoy, "Arakan", ss. 104-108.

⁶⁸ Akhanda, *Arakaner Musalmander İtihas*, ss. 41-42.

edilmiştir. Çünkü Arakan kralları 1531'e kadar Bengal'e bağlılığını sürdürmüştür. Bu bağlamda Bengal bölgesinin kültür, toplum ve idari yönden büyük ölçüde Arakan'a benzerliği bulunmaktaydı.

Şekil-2: Bengal Sultanı Celeleddin Muhammed Şah döneminde (1415-1433) bastırılan sikke örnekleri. Celeleddin Muhammed Şah'dan etkilenecek Arakan kralı Naramaikha, aynı şekilde para basmıştır. (Kaynak: Bhattasali, Nalini Kanta, *Coins and Chronology of the Early Independent of the Sultans of Bengal*, İngiltere, 1922, Ekler bölümü)

Arakan'da 1430-1530 yılları arasında sırasıyla on hükümdar tahta geçmiştir. Bu hükümdarlar Bengal bölgesiyle daima yakın ilişkiler içinde olmuşlardır. Arakanlılar Bengal'e vergi vermişler, Bengallilerden tarih ve siyaset öğrenmişlerdir. Ayrıca 1531'de tahta geçen Min Bin (Zebuk Şah) İslam dini ile ilgili ilimler öğrenmiştir. Böylece toplam on bir kral 1553'e kadar hakimiyet sürmüştür. Bir asra kadar devam eden bu süre zarfında Arakan krallığı, kuzeydeki sınırlarını genişletmiştir. Bu sınırlar, aynı zamanda bugünkü Bangladeş-Myanmar sınırını da oluşturmaktadır.⁶⁹

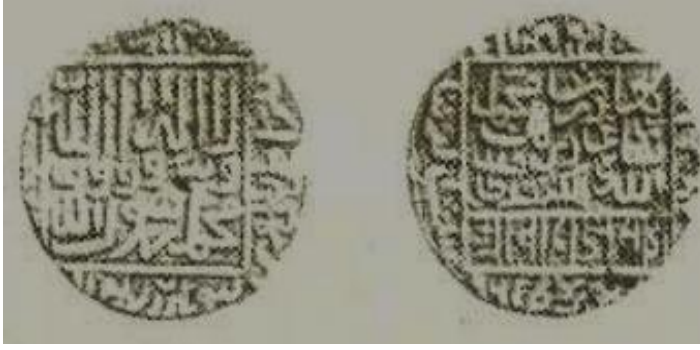

Şekil-3: Arakan'da (Akyab) XVII. yüzyılda inşa edilen Ulu Camii. (Kaynak: Yunus, Muhammed, *A History of Arakan: the Past and the Present*)

1531-1553 yılları arasında Arakan'a hakim olan Min Bin (Zebuk Şah) Ara-

⁶⁹ Yunus, *A History of Arakan (Past & Present)*, III. bölüm, IV. ve V. dipnotu.

kan tarihinin en güçlü yöneticilerinden biridir. 1531 yılında tahta geçmiş ve bugün "Arakan İmparatorluğu" olarak bilinen gücü oluşturup Bengal Sultanlarla ilişkileri keserek devletini genişletme politikası⁷⁰ takip etmiştir. Zebuk Şah döneminde dinî, fikrî ve kültürel alanlarda tam bir özgürlük hakim olduğu görülmür.⁷¹

Şekil 4: Sultan Bahadır Şah (1554-55) döneminde Arakan'da hicri 965 yılında basılan sikkeler örneği. (Kaynak: Yunus, Muhammad, A History of Arakan: the Past and the Present)

Bir müddet sonra Arakan tekrar Bengal Sultanların kontrolüne girmiştir. Bu durum 1571'e kadar devam etmiştir. Dirayetsiz hükümdarların hüküm sürdüğü yaklaşık yirmi yıllık bir duraklama döneminin ardından, 1571 yılında tahta Zebuk Şah'ın oğlu Min Phalaung (Sikander Şah) geçmiştir. O da hakimiyeti boyunca iç karışıklıklar ve dış tehditlerle uğraşmak zorunda kalmıştır. Ondandan sonra Arakan, Min Raza Gyi (Salim Şah, 1593-1612), Min Khamaung (Hüseyn Şah, 1612-1622) ve Thiri Thudamma (II. Salim Şah, 1622-1638) yönetiminde kalmışlardır.

Buradaki son yönetici olan Thiri Thudamma (II. Salim Şah) döneminde Portekizlilerin körfezdeki faaliyetlerinde artış görülmüştür. Maghlar ve Rohingyaların bir kısmı Portekizlilerin desteğiyle korsanlık faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Ancak Portekizli korsanlar köle avlama konusunda çok ileri gitmişlerdir. Arakanlılar bu seferlerde Portekizlilere nazaran çok az yer almışlardır. II. Salim Şah döneminde, 1631-1635 yılları arasında çok büyük bir kıtlık yaşanmıştır. Her şeyin fiyatı dört katına çıkmıştır. Kıtlığın başlıca sebebiyse peş peşe birkaç yıl yeterli ürün alınmamasıdır.⁷²

II. Salim Şah'ın 1638 yılında saraydaki bir entrika sonucu ölümünün ardından Arakan'ın altın çağı sona ermiş ve imparatorluğun gerileme dönemi başlamıştır. II. Salim Şah'ın yerine oğlu Meng Sani geçmiştir. Ancak çok geçmeden, dul kraliçenin sevgilisi tarafından öldürülmüştür. Meng Sani'yi öldüren ve halkın arasından gelen bu kişi, tahtı gasp etmiş ve Narapati unvanını almıştır. Ondandan tahtını alarak kardeşi Matak Rai (Kemal) tahtta oturmuş ancak başarısızlı-

⁷⁰ Bir yandan Chittagong'u işgal etmek diğer yandan Burma'yı işgal etmeye çalışmıştır. Ama bunlar kalıcı olarak alamamıştı çünkü diğer yandan başka bir kralı bu yerlere saldırmaya uğraşıyordu.

⁷¹ Yunus, *Dünden Bugüne Arakan*, s. 29.

⁷² Yunus, *Dünden Bugüne Arakan*, ss. 37-38.

ğa uğramıştır. Narapati tekrar tahta otursa bile 1645 yılında yerine yeğeni Tadamntra geçmiştir. 1652 yılında ülke yönetimi Tadamntra'nın oğlu Sanda Tudamma'nın eline geçmiştir. Sanda Tudamma'nın ölümünden sonra ülke, 1784 yılında Burmalılar tarafından işgal edilinceye kadar yirmi altı kral tarafından yönetilmiştir.⁷³ Müslüman yöneticilerin içinde bulunduğu taht kavgalarından bunalan bir heyet Burma kralı olan Bodavphaya'ya, Arakan'ın kuşatması için müracaat etmiştir. Bodavphaya da bu fırsatı kabul edip 1784 yılında Arakan'ı kuşatmış ve Arakan'ın bağımsızlığını sona ermiştir.

Şekil-5: XVI. Yüzyılda Bengal hükümetinin etkisi altında kalındığı döneme ait bir sikke. (Kaynak: <http://www.wikiwand.com/en/Arakan>, Et: 18.08.2018)

Müslüman Hâkimiyetinin Sona Erişi

Yukarıda sözünü ettiğimiz kaos ortamı hem Arakan krallığını hem Arakan toplumunu parçalanmaya itmiştir. Arakan'ın içinde bulunduğu bu şartlardan istifade eden Burma kralı öteden beri yakından takip ettiği Arakan'ı 31 Aralık 1784 tarihinde işgal ederek Arakan'ın bağımsızlığını sona erdirmiştir. Bu işgal sonrası 200.000'dan fazla Arakanlı hayatını kaybetmiş ve kalanların büyük kısmı bölgede o zaman inşa edilmekte olan tapınaklarda zorla çalıştırılmıştır. Günümüzdeki çatışmaların köklerinin o günlere kadar uzandığı söylenmektedir. 1796 yılında Müslümanlar Burma işgaline karşı ayaklanmışlarsa da bu ayaklanma başarısızlığa uğramıştır. Bu olaydan sonra Arakan nüfusunun yaklaşık üçte ikisini oluşturan çok sayıda Arakanlı kaçıp Bangladeş'in Çitagong bölgesine sığınmıştır.⁷⁴

Bugünkü Arakan sorununun temeli zikrettiğimiz gibi 1784 yılındaki Burma işgaline kadar uzanmaktadır. Burma işgali esnasında Arakan'ın iki yerli halkı olan Müslüman Rohingya'lar ve Budist Rakhineler, oldukça sıkıntılı günler yaşarlar. Burma işgali, İngilizlerin bölgeyi işgal ettiği 1826⁷⁵ yılına dek sürer. İngiliz işgali altındaki Arakan'da iki halk kitlesi birbirlerine düşman ettirilir. Özellikle Budist Rakhineler üzerinde düşmanlık propagandaları kolayca taraftar bulur. Öyle ki, daha sonra kurulan ve Myanmar (Burma)'ı İngiliz işgalinden kurtarmak

⁷³ Yunus, *Dünden Bugüne Arakan*, s. 46.

⁷⁴ Medecis Sans Frontieres, "10 Years for the Rohingya Refugees in Bangladesh: Past, Present and Future", Hollanda, Mart-2002, s. 9.

⁷⁵ Bazı yerlerde 1824 olarak geçmektedir.

için mücadele eden Takin Partisi⁷⁶ bu düşmanlığı alabildiğince körükler.⁷⁷

İngilizler Myanmar'ı 1937'de Hindistan yönetimi altından çıkarmış ve Hindistan'dan ayrı bir koloni haline getirmiştir. İngilizlerin bu koloniyi korumak için attıkları adımlar başarısızlıkla sonuçlanmış ve Myanmar Hindistan'dan bir yıl sonra kendi bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlık sonrasında Myanmar Silahlı Kuvvetleri olarak bilinen Tatmadaw kanun ve düzenin korunması ve sürdürülmesinde etkin bir rol üstlenmiştir. Nitekim Tatmadaw, 1950'lerin başında Myanmar'da ortaya çıkan komünist ve ayrılıkçı hareketleri bastırmayı başarak, ülke birliğinin sürdürülmesine oldukça önemli katkı sunmuştur. Ancak Tatmadaw zamanla ülke üzerinde kontrolü sağlayan tek otorite olmuştur. Nitekim askeriye 1962'de Devrimci Konsey adı altında darbe yaparak yönetime el koymuş ve ülkede kontrolü sivil iktidara devretmeyeceğini göstermiştir. Sonuç olarak Myanmar 1962 ile 2011 yılları arasında sıkı bir askeri rejim altında yönetilmiştir.⁷⁸

Myanmar'daki cunta rejimi günümüz Rakhine olarak bilinen eyalette yaşayan Rohingyaların üzerine şiddete varan büyük bir baskı yapmaktadır. Müslümanların Myanmar ülkesine yasadışı yollarla göç ettiklerini savunmaktadırlar. Ancak Müslümanların bölgedeki geçmişten gelen varlıkları hakkında tarihi kanıtlar göz önünde bulunmaktadır. Buna rağmen Myanmar hükümeti Rohingya müslümanlarını kendi vatandaşı olarak görmemektedir. Bu siyasetin sonucu olarak bölgede yaşayan Müslümanların karşı karşıya kaldıkları problemler hakkında aşağıda daha fazla bilgi vermeye çalışacağız.

1. Eşit Vatandaşlık Statüsünün Verilmemesi

Rohingyalar'dan bahsederken, nüfusu iki buçuk milyonun üzerinde olan bir etnik topluluktan bahsettiğimizi fakat gerek kendi öz topraklarında kalanlar ve gerekse başka ülkelere göç etmiş olanlar olsun, neredeyse tamamına yakınının kimliksiz, statüsüz yaşayan ve eğitim, seyahat ve mülk edinme gibi en temel insanî haklardan bile mahrum olan bir etnik topluluktan bahsettiğimizi hatırdan çıkarmamamız gerekiyor.⁷⁹

Rohingyaları 1978'de Bangladeş'e zorla gönderdiklerinden sonra 1982'de Burma'nın Vatandaşlık Yasası ilan edildi. Bu yasa Rohingyalar'ın vatandaşlığını reddetmek için özel olarak tasarlanmıştır. Eğer bir kişi Myanmar vatandaşı sayılacaksa o kişinin İngiltere hükümetinin Arakan'a Müslümanları göndermesinden önceki yıl yani 1823'den önce Myanmar'da atalarının ikamet ettiğini ispatlaması gerekir. Bu kanun üç vatandaşlık kategorisi ortaya koymuştur: vatandaşlık, yardımcı vatandaşlık ve kendi vatandaşlığına tabi vatandaşlıktır. Vatandaşlık Kaçın, Kayah, Karen, Çin, Burman, Rakhine, Şan, Kaman veya Zer-

⁷⁶ Burma'nın milliyetçi hareket partisidir.

⁷⁷ Tamer, 6 soruda Arakan tarihi, etnik ve dini kıyımın dünü, bugünü, <http://t24.com.tr/haber/6-soruda-arakan-tarihi-etnik-ve-dini-kiyimin-dunu-bugunu,429735>, Et: 12.01.2018

⁷⁸ Ateş, Ahmet, "Burma'dan Myanmar'a Arakan'da Rohingya Müslümanları", *İSTEM*, Sayı: 29, 2017, ss. 175-176.

⁷⁹ Tamer, 6 soruda Arakan tarihi, etnik ve dini kıyımın dünü, bugünü, <http://t24.com.tr/haber/6-soruda-arakan-tarihi-etnik-ve-dini-kiyimin-dunu-bugunu,429735>, Et: 24.01.2018

badee gibi ulusal ırklardan birine mensup kişilere verilir. Atalarının, 1823'ten önce Myanmar'a yerleştiklerini ispatlamayanlara bu verilmez. Şayet dedesi ya da 1823'ten önceki atasının, başka bir ülkenin vatandaşı olması durumunda yardımcı vatandaşlık statüsü verilmektedir. Daha sonra bu yasalar değiştirilerek nitelikli hale getirilir. Vatandaşlığa tabi vatandaşlık ise yalnızca bu türden bir Burma vatandaşlığına sahip en az bir ebeveyni veya 1948'deki bağımsızlıktan önce ailelerinin Burma'ya girip ikamet ettiğini ispatlayanlara verilir.⁸⁰

2. Yerel Haklarından Mahrum Bırakılmaları

Arakanlı Müslümanlara uygulanan baskıların başında, Müslümanların yerlerinden edilerek mallarına el konulması ve yerlerine Budistlerin yerleştirilerek örnek köylerin oluşturulması gelmektedir. Bu örnek köylerin inşasında Müslümanlar zorla çalıştırılmaktadır. Bu köylerin Budistlerin eski yerleşim yerlerine benzermesi için gerekli tüm malzemeler de Müslümanların mallarından sağlanmaktadır. Müslüman nüfusu azaltmak için, Arakan'ın diğer bölgelerinden, Burma'nın merkezinden hatta Bangladeş'ten Budistler, Müslümanların yaşadığı bölge olan kuzey Arakan'a yerleşmeye teşvik edilmektedir. Davet edilenler akrabalarını ve yakınlarını da beraberlerinde getirmektedirler. Örneğin yeni yerleşimciler, 25 Mart 1999'da Akyab'dan Buthiduang'a getirilmiştir. Yetkililer yeni yerleşimciler gelmeden önce örnek köylerin Budistlerin eski köylerine benzermesi için orada yaşayan Müslümanlara köyde çeşitli değişiklikler yaptırmışlar, köyün muhtelif yerlerine Buda heykelleri diktirmişlerdir. Askerî yönetim, Şubat 2005'te Arakanlı Müslümanlardan köylerinin etrafını çitlerle çevirmelerini istemiştir. Bu iş için de Müslümanlar zorla çalıştırılmıştır. Müslümanların yaşadıkları bölgelere Budistleri yerleştirmedeki amaç, Arakanlıları Burma içerisinde özerklik talep edemeyecek kadar küçük bir azınlık haline getirmektir. Arakan'daki İslam mirasının tamamen yok edilmesi ve bölgenin Budistleştirilmesi planlanmaktadır.⁸¹

3. Serbest Dolaşım ve Çalışma Koşullarının İyileştirilmemesi

Rohingyaların çoğu vasıfsız, gündelik çalışan işçilerdir. Bu Müslümanların bir gün çalışmaması, bir ailenin tamamı için yiyeceksiz geçen bir gün anlamına gelmektedir. İş imkanı tamamen tarım döngüsüne bağlıdır. Bu nedenle kuru mevsim olan Aralık-Temmuz ayları arasında çok az çalışma imkanı bulunmaktadır. Geçmişte, Rohingya'lar iş bulmak maksadıyla başka şehirlere çalışmak için gitmişlerdir. Ancak 1991'den günümüze kadar gelen süreçte serbest dolaşım haklarının *NASAKA*⁸² tarafından ciddi ölçüde sınırlandırılması sebebiyle çalışmak amacıyla başka şehirlere gidememektedirler. *NASAKA*, Rohingya'ları çalışmaktan bezdirmek amacıyla inşaat işleri, tarım işleri, demircilik, bekçilik gibi zor işlerde çalışmalarına zorlamıştır. Hükümet, köylerde yaşayan Rohingya aile-

⁸⁰ Human Rights Watch, "The Government Could Have Stopped This", Ağustos- 2012, ss. 45-48.

⁸¹ Arakan Raporu, Eylül-2012, *İHH* (İnsani Yardım Vakfı), Ankara, s. 10

⁸² Sınır güvenliğini sağlayan Myanmar ordusuna bağlı birliklerdir.

lerine zorunlu gece nöbeti yükümlülüğü getirmiştir.⁸³

4. Dinî Ayrımcılık

Burma'da 1962'de gerçekleşen darbe ile Arakanlı Müslümanların durumu daha da kötüleşmiştir. Rohingyalar için ekonomik şartlar altından kalkılamaz bir hale gelmiştir. Üstelik Myanmar hükümeti yerel medyanın da desteğini alarak Arakanlı müslümanları yabancı gibi gösterme yoluna gitmiştir. Böylece daha önce Müslümanların yaptıkları işleri bölgeye göç ettirilen Budistlere devretmeleri dayatılmıştır. Okullarda ve devlet kurumlarında devlet eliyle ayrımcılık yapılmakta; etnik azınlıkların kültürlerine, dillerine, tarihlerine ve kimliklerine yönelik kısıtlamalar getirilmekte veya tamamen yok edilmektedir. Etnik azınlıklara mensup kişiler ordu tarafından zorla çalıştırılmakta ve çalışmaları sırasında aşağılayıcı muamelelere maruz kalmaktadırlar. Diğer yandan Akyab dışındaki şehir ve kasabalarda yaşayan Müslümanların yolculuk sebepleri her ne olursa olsun Arakan'ın başkenti Akyab'a girişleri yasaklanmıştır. Burma'nın başkenti Rangoon'a gitmeleri ise hiçbir şekilde mümkün değildir. Aynı zamanda Müslümanlar yaşadıkları yerlerde, komşu kasabaları dahi izinsiz ziyaret edememektedir.⁸⁴

İslam dinine karşı ayrımcı bir politika izleyen Budist Myanmar hükümeti, askerlerine resmi olmayan camilerin imha edilmesini emir vermiştir. Hükümet, camileri ve medreseleri kapatarak bunları hükümetin idare büroları olarak kullanmaya başlamıştır. Ayrıca hükümet, yeni cami yapımını da yasaklamıştır.⁸⁵

5. Zorunlu Göç

Ülkelerinden zorla çıkarılan Arakanlılar saldırılardan kaçarak başta Bangladeş olmak üzere Tayland, Malezya, Avustralya, Suudi Arabistan, ABD ve daha birçok ülkeye sığınma talebinde bulunmaktadır. Mülteci statüsü bile alamayan binlerce kişinin durumu ise çözüm bekleyen konular arasındadır. Yasadışı bir şekilde Bangladeş'e giriş yapan Rohingyaların vatandaş olmasına izin verilmemektedir. BM'ye göre 2012 yılı ortalarında birçoğu tıka basa doldurulan dayanıksız botlarla Arakan'dan kaçmak zorunda kalmıştır. Her yıl yüzlercesi umutla kendilerini kabul edecek ülke aramak için çıktıkları yolculuklarda hayatlarını kaybetmektedir. Bengal körfezinde yüzün üzerinde botun kaybolduğu da kayıtlar arasındadır.⁸⁶ 2017 yılında katliam olaylar sonucunda da kitleler halinde Rohingya Müslümanları Bangladeş'e sığınmıştır.

Aşağı'daki tablo zorla göç ettirilen Rohingyaların gittikleri ülkeleri ve sayılarını göstermektedir.⁸⁷

⁸³ Lindblom, 'Persecution of The Rohingya Muslims', ss. 10-11.

⁸⁴ Arakan Raporu, Eylül-2012, İHH (İnsan Yardım Vakfı), Ankara, s. 10.

⁸⁵ Lindblom, 'Persecution of The Rohingya Muslims', s. 11.

⁸⁶ Türkiye Diyanet Vakfı, Arakan Raporu-2017, s. 12

⁸⁷ Al Jazeera And News Agencies, 'UN: 270,000 Rohingya fled to Bangladesh in two weeks', <http://www.aljazeera.com/news/2017/09/rohingya-refugee-numbers-bangladesh-surge-270000-170908090357860.html>, Et: 23.01.2018.

Ülkeler	Sayılar
Myanmar (Rakhine)	1.000.000
Bangladeş	950.000 ⁸⁸
Pakistan	350000
Malezya	150000
Suudi Arabistan	200000
Tayland	5000
Hindistan	40000
Birleşik Arap Emirlikleri	10000
Endonezya	1000

Sonuç

İslam öncesi dönemde Arakan, ilk zamanlar Hindistan'dan gelen Hinduizm'in ve daha sonra da Budizm'in etkisi altında kalmıştır. Fakat VIII. yüzyıldan itibaren Bengal körfezine uğrayan müslüman tüccarların Arakan bölgesindeki sahil liman kentlerine de uğramaları neticesinde İslam diniyle tanışmışlardır. Diğer taraftan, bu bölgede İslamiyet'in mesajının ulaştırılmasında daha sonraları bölgeye gelen bazı davetçilerin ve sufilerin katkısı göz ardı edilemez. Hindu Brahmanların zulmü ayrıca kast sisteminin ortaya çıkardığı toplumsal adaletsizlik insanların önce kast sistemi bulunmayan Budizme ve daha sonra da İslamiyet'e meyilemelerine sebebiyet vermiştir. İslam dininin toplumsal adalet anlayışı, Müslümanların ticari üstünlükleri ve yerel halkla kurdukları olumlu ilişkiler ve dahası yerli kadınlarla evlilikleri neticesinde Arakan'ın güney sahil kesimlerinde zamanla küçük Müslüman tüccar toplulukların oluşmasını sağlamıştır.

XIII. yüzyılda Bengal Sultanlığının kurulmasıyla birlikte Arakan'ın kuzey tarafları da İslamiyet'in etkisi altına girmiştir. Ancak İslam'ın bölgede en üst düzeyde temsil edilmeye başladığı dönem şüphesiz Naramaikla dönemidir. Bengal bölgesine gelen sûfi-dervişler'in faaliyetleri Bengal'den sonra Arakan'da da en üst noktaya kadar gelmiştir. Bu faaliyetler halk arasında İslâm dininin bölgede yayılmasını sağlarken aynı zamanda eğitim ve kültür hayatına da ciddi katkılar sunmuştur.

İslam bölgede çok eski tarihlerden itibaren varlığını sürdürürken Rohingya Müslümanlarının günümüzde memleketlerinde maruz bırakıldıkları statü kabul edilebilir bir temel üzerine oturmamaktadır. Bu nedenle Arakan bölgesinde İslam geçmişte var olduğu gibi günümüzde de varlığını sürdürebileceği bir ortam oluşturulmalıdır. Ayrıca burada yaşayan Müslümanların hak ve özgürlükleri uluslararası kamuoyu tarafından göz ardı edilirse bölgede yer alan İslam varlığı tamamen ortadan kaldırılarak İslam bölgede hiç yer almamış gibi bir ortam oluşturulacaktır. Bu durum da akıllara tarihte yaşanan Endülüs Müslümanları-

⁸⁸ Albert, Eleanor, 'The Rohingya Crisis', <https://www.cfr.org/background/rohingya-crisis>, Et: 24.01.2018.

nın serüvenini akla getirmektedir.

Kaynaklar

- » Al Jazeera and News Agencies, <http://www.aljazeera.com/news/2017/09/rohingya-refugee-numbers-bangladesh-surge-270000-170908090357860.html>, Et: 24.01.2018.
- » Albert, Eleanor, "The Rohingya Crisis", <https://www.cfr.org/backgrounder/rohingya-crisis>, Et: 25.01.2018.
- » Ali, Muhammad Mohar, *History of the Muslims of Bengal*, cilt-1A, Islamic Foundation, Bangladesh, 2003.
- » Arakanese Research Society of Bangladesh, "Rajsabhay Bangla Shitya", *Arakanese Research Journal*, Cilt-III.
- » Ateş, Ahmet, "Burma'dan Myanmar'a Arakan'da Rohingya Müslümanları", *İSTEM*, Sayı: 29, 2017, ss. 173-216.
- » Bala, Amritolal, *Alaoler Kabbe Hindu-Muslim Songskriti*, Bangla Academy, Dhaka, 1991.
- » Bayram, Mürsel-Yaylar, Yasin, "Myanmar'daki Budist-Müslüman Çatışmasının Tarihî Dinamikleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (USAD)*, Cilt-9, Sayı: 44, Haziran-2016, ss. 367-373.
- » _____, "Myanmar'daki Din Çatışması'nın Swot Analizi", <https://docplayer.biz.tr/2526553-Myanmar-daki-din-catismasi-nin-swot-analizi.html>, Et: 29.07. 2018.
- » Beyhakî, Şu'abu'l-İman, Thk. Muhammedes-Saîd Besyuni Zağlul, Beyrut, 1410, l/92.
- » Chan, Aye, "The Development of a Muslim Enclave in Arakan (Rakhine) State of Burma (Myanmar)", *SOAS Bulletin of Burma Research*, Cilt-3, Sayı-2, Yaz-2005, ss. 396-420.
- » Chowdhury, Abdul Haq, *Prachin Arakan Roainga Hindu O Badua Baudhya Odhibasi*, Bangla Academy, Dhaka, 1994.
- » _____, Abdul Momin, *Dynastic History of Bengal*, The Asiatic Society of Pakistan, Asiatic press, Dhaka, 1967.
- » FIDH Raporu, "Burma: repression, discrimination and ethnic cleansing in Arakan", (Ed. A. Bernard), Fransa, 2000.
- » Göksoy, İsmail Hakkı, "Arakan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, TDV Yayınları, Ankara, 2016, EK-I, ss. 104-108.
- » _____, İsmail Hakkı, "Myanmar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, TDV Yayınları, Ankara, 2006, Cilt. XXXII, ss. 254-255.
- » Habibullah, N. M., *Rohinga Jatir Itihas*, Bangladesh Co-Operative Book Society, Dhaka, 1995.
- » Hall, D.G.E., *A History of South-East Asia, (The Rise And Fall of the Kingdom of Mrohaung in Arakan)* bölümü, The Macmillan Press Ltd, London, 1981
- » Hamidullah, Muhammed, "Çin ile İlk Devir Müslüman Ülkelerin Temasları", çev. Yusuf Ziya Kavakçı, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, Sayı-VI., İstanbul, 1975, ss. 139-146.
- » _____, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İFAV Yayınları, İstanbul, 1993.
- » Haq, Muhammad Enamul, *Purva Pakistane İslam*, Dhaka, 1948.
- » Harvey, G.E., *History of Burma*, Asian Educational Services, New Delhi, 2000.
- » Human Rights Watch, "Burma: The Rohingya Muslims: Ending a Cycle of Exodus?", September- 1996, <http://www.hrw.org/reports/pdfs/b/burma/burma969.pdf>, Et: 23.01.2018
- » _____, "The Government Could Have Stopped This", Ağustos- 2012.
- » Husayin, Syed Sajjad, "Myanmar, Fiziki ve Beşeri Coğrafya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, TDV Yayınları, Ankara, 2006, XXXII, s. 253.
- » Irish Centre for Human Rights, "Crimes Against Humanity in Western Burma: The Situation of the Rohingyas", 2010, http://burmaactionireland.org/images/uploads/ICHR_Rohingya_Report_2010.pdf, Et: 25.01.2018
- » İslam, Nurul, "Muslim influence in the kingdom of Arakan", 2012, <http://docplayer.net/38034177-14-november-to-15-th.html>
- » İHH, 'Arakan Raporu', Eylül-2012, Ankara.
- » İslam, Muhammad Nurul, *Praçin İtihas Ruhmi Rajjo*, Ed. Muhibullah Siddiki, Arakan Historical Society, Chittagong, 2000.
- » Johnston, E.H., "Some Inscriptions of Arakan", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies (SOAS)*, Haziran-1944, Cilt-11, Sayı-2, 1944, ss. 357-385.
- » Karim, Abdul, *Banglar İtihas: 1200-1857*, Jatiyo Sahitya Prakash, Dhaka, 2013.
- » _____, *Chattograme İslam*, Byy, Yyy.
- » _____, *TheRohingyas: A Short Account of Their History and Culture*, Arakan Historical So-

- ciety, Chittagong, 2000.
- » Khan, Abdul Mabud, "Arakane Musalman Somproday", *Daynik Azadi*, 22-27 Ağustos, 1978.
 - » _____, *TheMaghs: A Buddhist Community in Bangladesh*, University Press, Chittagong, 1999.
 - » Khan, Muhiuddin, "Bangladesi Islam: Koekti Totthya Sutra", *Masik Madina*, Sayı-10, Ocak-1992, ss. 35-44.
 - » Lee, Cemil, *İslam ve Türk Kültürünün Uzak Doğuya Yayılması*, TDV Yayınları, Ankara, 1991.
 - » Lindblom, Alina vd., "Persecution of The Rohingya Muslims: Is Genocide Occurring in Myanmar's Rakhine State?", *International Human Rights Clinic*, Ekim-2015, Yale Law School, ss. 1-65.
 - » Ma Tong (ed.), *Zhongguo Yisilan Jiaopai yu Menchen Zhidu Shilue*, Ningxia Renmin Chubanshe, 1995.
 - » Medecis Sans Frontieres, "10 Years for the Rohingya Refugees in Bangladesh: Past, Present and Future", Hollanda, Mart-2002.
 - » Phayre, A. P., "On The History of Arakan", *JASB (Journal of the Royal Asiatic Society of Bengal)*, 13.(1844): 23-52.
 - » _____, *History of Burma*, Trübner & Co., London,1883.
 - » Reşid b. Zübeyr, *Kitâbü'z-Zehâir ve't-Tuhaf*, thk. Muhammed Hamidullah, Matba'atü Hukümetü'l-Kuveyt, Kuveyt 1959.
 - » Sharif, Hasan, *Bangladeshe Islam: Tatta O Bastobata*, Adorn Publication, Dhaka, 2010.
 - » Tamer, Miray "6 soruda Arakan tarihi, etnik ve dini kıyımın dünü, bugünü", 2017, <http://t24.com.tr/haber/6-soruda-arakan-tarihi-etnik-ve-dini-kiyimin-dunu-bugunu,429735> Et: 18.01.2018.
 - » Tha, Ba, "Muslims in Arakan (Burma)", *The Islamic Review*, UK, Nisan-1966.
 - » Türkiye Diyanet Vakfı, Arakan Raporu, 2017, http://www.diyantevakfi.org.tr/Media/files/raporlar/TDV_Arakan_Raporu.pdf, Et: 24.01.2018
 - » Yegar, Moshe, *The Muslims of Burma*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1972.
 - » Yunus, Muhammad, *A History of Arakan (Past & Present)*, Magenta Colour, 1. Baskı,1994.
 - » _____, *Dünden Bugüne Arakan*, Çev. Hatice Uğur, Mavi Ofset, İstanbul, 2012.
 - » Yüksel, Ahmet Turan, *İslâm'ın İlk Döneminde Ticârî Hayat*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1999.